

הודעה אישית

מאמר על הסאטירה

זהו המאמר הרציני היחיד שכתב חנוך לוין אי פעם, מיד עם תחילת עבודתו על העמוד הסאטירי "דף האחוריים של חנוך לוין" (29.11.1965), ואפשר לראות בו מעין הקדמה לכתיבת הסאטירות שלו, שהתפרסמו כולן באותו מדור. אף שהמאמר משופע אירוניות, הוא גם מביע עמדות פילוסופיות נחרצות אותן גיבש לוין כסטודנט ("המלה מביעה את המציאות, אך אינה נוטלת בה חלק"). חשיבותו העיקרית בכך, שכאשר "נכנע" לוין בן ה-22, והחל לכתוב דווקא בעיתון

(מדיום שתמיד נותר שנוא עליו), משום שעדיין לא הצליח למצוא לו פרנסה אחרת מכתובה, הוא נתן את דעתו על המוקש האתי הגלום בכתובת סאטירה, וחידד את עמדתו ביחס לתולדות הספרות העברית כספרות קולקטיביסטית מגויסת: "אָמֵן על ערכי המסורת הסוציאליסטית או הדתית, אי אפשר היה ליישוב שהתנחל בארץ שלא לשעבד את האמנות למטרות שמחוץ לה. כך גויסו לשירות החינוך לא רק האמנות על כל תחומיה, אלא אף גופים שעירים ומיובלים ככנסת והצבא, שלא לדבר על העיתונות". מעטים מאוד חוקרי הספרות שהעזו בארבעת העשורים הבאים לעשות את הצעד הזה, ולהציג תיאור היסטורי של הספרות העברית כספרות מגויסת.

כיוון שלוין הבין את הרתיעה האפשרית של קוראיו מהפוליטיקה והאסתטיקה שלו, הוא הפיק ממנה את מסקנותיו: "אני זונח את הסאטירה וכותב את המודעות של סבתא אליהו". חשוב לציין כבר במקום זה: מסבתא זו עתידה היתה לצמוח אחת הדמויות הראשונות בעולמו הבדיוני, דמותה של "האשה הזקנה", ועימה גם דמות האם. מדמות זו יצמח גם הלעג הנורא לצבר האלים, המכה במערכונים המוקדמים את סבו וסבתו, או את הוריו.

חשוב לשים לב כי לוין מתנסח כאן כהוגה דעות צעיר המנוכר מאוד לסביבתו הסטודנטיואלית הזחוחה. מעמדה זו יצמח גם הגיבור של לוין, השונה מ"הצברים" הסובבים אותו, שאותם הקפיד להוציא מן הכלים בסאטירות הבאות.

י.ל.

הודעה אישית

בכותבי את הדף הזה אני שרוי במצב שעיתונאים זבי-קולמוס מכנים אותו מזה כחודשיים בשם "אי-נחת", ומובנו הרטנוניות שבתוך השמנוניות, משהו מעין המועקה בקיבתו של נהג "אגד" בהתכופפו להחליף את הגלגל. לאחר שאני שולל כל נימה טראגית מ"אי-הנחת" שלי, עלי לייחס לה מעמד עקרוני. אני טוען שהיא מתנה כתיבתו של דף סאטירי. היא ראויה לפולמוס פנימי חריף יותר ולניתוח מעמיק יותר מזה שהקצבתי לה בכדל-הטור הזה אבל עלי לפחות לרמוז לכם על מרכיביה על מנת שלא אהיה בעיניכם כצעיר מתרונון בהתחכמויותיו.

אמת

הסאטירה, וההומור בכלל, משתמשים באלמנט האבסורד ובכך הם חוטאים לאמת, ומה שגרוע מזה, לאדם. המציאות, לעולם אינה אבסורדית וחד-משמעית כפי שנדמה שעה שאנו תופשים רק אספקט אחד שלה או מסלפים את עובדותיה כדי לשרת מגמה נתונה בשרירות. בעיית הערבים בישראל היא באמת הרבה יותר סבוכה וקשה מכדי שאפשר יהיה להציע דרך לפתרון בקריאות-תגר או בעצרות-עם. הסאטירה, לא רק שאינה יכולה להתיר את הבעיה, היא אף מעקמת אותה, לכן הינה חוקית כתופעה אמנותית ובזויה כמכשיר פוליטי-חברתי. על הסאטיריקן לגלות ספקנות עצמית ביחס ישר לכוח דמיונו. צריך, על כל פנים, להודות שבתחום החיים המעשיים זהה ההומור עם קלות הדעת.

חינוך

אמון על ערכי המסורת הסוציאליסטית או הדתית, אי אפשר היה ליישוב שהתנחל בארץ שלא לשעבד את האמנות למטרות שמחוץ לה. כך גויסו לשירות החינוך לא רק האמנות על כל תחומיה, אלא אף גופים שעירים ומיובלים ככנסת והצבא, שלא לדבר על העיתונות. זו הסיבה שכה טבעי הדבר לכתבי "דרבן" לנסות לשלוח ידם ללא היסוס בענפי הנבואה, ההטפה והתוכחה. למה יחנך אותנו "דרבן"? לאזרחות טובה, לנימוסים טובים, לשיבה טובה, לאהבה, כבוד, רחיצת-אוזניים וכמובן – קריאת עיתונים. השאלה האחת היא, עד מתי

תהיה טבועה קללת־הסירוס הזו של המגמה החינוכית בפעולתם של מכשירים קומוניקטיביים־ציבוריים שתפקידיהם אחרים לגמרי? הרי העיתונות העברית השיגה דרגת צחנה כזאת שלא תמצא בה היום אלא פשפשים! השאלה השנייה, הפרטית, היא בחסד איזה אל נקראו עורך "דרבן" וצאן מרעיתו לחנך את ציבור הסטודנטים? כדוגמא ממשית, בכוח איזו זכות רשאי אני להוכיח אתכם על יחס־זנות עם גרמניה? ובכלל, מי רשאי לחנך, את מי ועד היכן? הבעיות הן קשות, מכל מקום, אין זה מובן מאליו שהזכות לחנך נתונה אוטומטית לכל מי שנטל על עצמו את זכות ההבעה. נטייה כזו, על היוהרה ותחושת האפוטרופוסות המלווים אותה, מסריחה כאלכוהוליום ושיכרונה חמור יותר.

כוח

המלה היא סמל ריק. כוחה במה שמסתתר מאחוריה, במשמעות הלוגית, האסתטית או הסמנטית שההסכם מעניק לה. המלה מביעה את המציאות, אך אינה נוטלת בה חלק. אפשר לאטום אוזניים מלשמוע, אך לא לאוטמן ממכות. כוונתי מתמצית במישור חברתי־פוליטי. לכן על אפם ועל חמתם של פראזיולוגים, הלשון כשלעצמה אינה כוח ואינה נשק ועוצמתה המאגית מתמסרת עם סטירת הלחי הראשונה. תכופות אני חש שהדיבור, גם הצעקה, חונקים אותי בעליבותם וכפות ידי מזיעות מרצון לדבר בלשונן הן. על מי שעוסק בלשון להכיר בגבולותיה של המלה, ובייחוד הדבר אמור לגבי זה היוצא לסייף בעזרתה, שעל פי רוב הוא ניצל רק בזכות מצנפת הליצן שעל ראשו.

אישיות

מה אני עושה כדי להיחלץ מ"אי־הנחת" המורכבת (ואולי המוגזמת) כל כך? אני זונח את הסאטירה וכותב את המודעות של סבתא אליהו. אבל הן אינן נושאות חן בעיני חברי למערכת, או שאין מקום בעיתון סטודנטים לסבתא זקנה החסרה שאיפות חינוכיות וחברתיות, או משום שאין מקום בעיתון סטודנטים לצעיר משתטה; זה וזה אינם גורמים לי נחת.

ואם אני בכל זאת כותב, וכנראה שאכתוב הלאה, הרי זה משום שכשאני משייט לי בתוגה חד־תרנית בין "אי־הנחת" שלי, יכול אני לראות באופק את "כף התקווה הטובה": איש לא יקרא את העיתון!